
Kovács katáng Ferenc**A frontoktól a nyitottságig és a sokféleségig
Norvég próza az 50-es évektől napjainkig**

Érdeemes lenne időben egészen 1945-ig visszalépni a norvég prózáról készített írásban, de terjedelmi okokból csak a 80-as és a 90-es évekről szölok bővebben, s vázlatosan érintem az előzményeket.

Mint a legtöbb tanulmányban, ebben is kimaradnak nevek, jelentős művek, de a cél az, hogy az olvasó megismerje a főbb irodalmi tendenciákat, irányokat s hogy nagyjából összefüggő irodalmi kép álljon össze. A jelentős, idősebb írógenerációt bemutató életrajzi munkákat, az ifjúsági irodalmat s a Norvégiában különösen népszerű krimi nem érintem e munkában, s a költészettel is csak egy másik tanulmányban foglalkozom.

Úgy tűnik, a norvég irodalom megújulását a 60-as években debütáló íróknak köszönhetjük. Később, a 70-es években különböző politikai csoportosulások jöttek létre. Céljuk az volt, hogy az osztályharcról, a proletárdiktatúráról szóljanak a munkásosztályhoz. Egyes írók pedig a női egyenjogúságot tűzték tollhegyre, illetve alkottak igazi "női irodalmat". Ezek a csoportosulások, illetve írók igyekeztek elhatárolódni az amúgy többségben lévő másként gondolkodó íróktól, tendenciáktól. A 70-es évekre így is a nem túl hízelgő "a szociálrealizmus, a női egyenjogúsági mozgalom évtizede" jelző ragadt. Míg a szocreal stílus politikailag egysíkúsította a 70-es évek irodalmát, addig a 80-as években pont az ellenkezője történt. Feltámadt a kísérletezés és a másságra törekvés. Ugyanakkor az irodalom jobbító szándéka is visszaszorult a médiák által uralt világban. A 80-as években tört be a színvonalas krimi irodalom és hódított el egyre több olvasót magának. Talán még a novella és a kispróza feltámadása is erre az évtizedre tehető. Legalábbis ezt mutatja, hogy az addig kizárólag regényekre adott irodalmi díjak közül kettőt novellagyűjteményért adtak (Øystein Lønn-nek, Kjell Askildsennek).

Az 50-es évek

Kjell Askildsen, Bergljot Hobæk Haff és Kjell Aukrust meglehetősen különböző írók, mindhárman az 50-es években kerültek be az irodalmi életbe. Abban az időszakban bontakozott ki az egyre több modern elemmel gazdagodó pszichológiai realista irodalom. Úgy a realista, mint a modern irodalomban nagy volt a kötődés a második világháborúhoz, és a háború utáni időszakhoz. A témák és a motívumok egyaránt kapcsolódtak a lét kérdéseihöz; hangsúlyozottan vállalva a bűntudatot, és a felelősséget a múltért és a jelenért. Allegórikus és szimbolista regények születtek (például Tarjei Vesaas /1897-1970/ *Huset i mørket* /Ház a sötétben) és olyanok, ahol felbomlott az időrendi sorrent, ahol a mesélő személye szeszélyesen váltakozik, ahol a hihetőség különböző szintjein ütköznek a valóságelemek a fikciókkal (mint pl. Johan Borgen /1902-79/ *Jeg /Én*, 1959 c. regényében). Míg Askildsen és Haff hagyományos realista regényekkel indított,

addig a multiművésznek számító író, rajzoló, népi humorhagyományt közvetítő Kjell Aukrust megalkotta a máig emlékezetben élő meseszerű regényalakjait.

Iskolázottság és radikalizálódás, a 60-as évek

Számos ma élő és alkotó író a 60-as években lépett a nyilvánosság elé. Közös bennük, hogy a háborút, a német megszállást fiatalon, vagy egyáltalán nem érték meg. Még fontosabb talán, hogy egy fejlődő gazdaságban, jobb tanulmányi lehetőségek között nőttek fel. A 60-as évek iskolareformja lehetővé tette a 12 éves iskolázottságot, több férőhelyet a főiskolai, egyetemi képzésben. A nőknek alapvetően megváltoztak a lehetőségeik az iskola- és a szakmaválasztásban, ami megalapozta a 70-es évek nőmozgalmainak és nőirodalmának a kibontakozását.

A norvég otthonokban általánossá vált a televízió, ami a szobákba varázsolta a világ fontos kultúreseményeit és nem utolsósorban a vietnami háborút és a Varsói Szerződés tagállamainak bevonulását Csehszlovákiába, az amerikai, a párizsi, a bonni diákok lázadását. Felbomlott a norvég otthonok nyugalma, amit nem tudott megtenni a rádió, megtette a televízió. Létrejött egy kicsi, de nagyon tudatos radikális réteg a háború utáni generáció fiataljaiból. Oldalvizen a páholyban ülő irodalmárokkal ellenzékben lévő, kritikus új irodalmi csoportosulással. Politikai színezetű irodalmi viták alakultak ki, ami teljességgel ismeretlen volt addig Norvégiában.

Az írók és a könyvpiac helyzetét gyökeresen megváltoztatta a könyvklub-hálózat kialakulása, aminek keretén belül minőségi irodalom került az egyre vásárlóképesebb olvasók kezébe. Az állam pedig kötelezettséget vállalt minden kiadott szépirodalmi műből adott példányszám felvásárlására a könyvtárak, iskolák, intézmények számára.

A 60-as években jelentkezett generáció meghatározója lett a 70-es évek irodalmának s ez a szerep máig is hat. Nem alkottak csoportosulást, de sokan közülük a Profil című folyóirathoz kötődtek. Egyesek közös programja a modernizmus, a kísérletezés továbbgondolása volt a fantázia, valamint a mítoszok fokozott bevonásával. Mások azonban hamar hátat fordítottak ezen irányzatnak, s a hétköznapiakat hozták irodalomközelbe. Dag Solstad így írt erről 1967-ben:

"Szárnyakat képzeltünk a kávéskannára. A munkahelyünkön szárnyakat rajzolgattunk, és esténként erről diskuráltunk és összehasonlítottuk őket. Mígnem egy reggel arra nem ébredtünk, hogy örökre be kell fejeznünk az álmodozást. Elköteleztünk lettünk a realizmus iránt és kijelentettük: Mi nem akarunk szárnyakat álmodni a kávéskannára. Mi nem akarjuk a tárgyakat madarakká és virágokká változtatni. Azt akarjuk, hogy a kávéskanna legyen kávéskanna, álljon a reggelizőasztalunkon alumínium fényesen, gőzölgő kávéval tele." Dag Solstad (szül. 1941.) prózagyűjteménnyel jelentkezett 1965-ben. Irr! Grønt! (Mélyzöld! Zöld!,1969) című első regénye szerelmi háromszög történet, egyben alapos tanulmány is szerepekről és szereplőkről.

Geir a Frognerparkban sétált. Fiatal tanár világos gabardin öltönyben és selyemkendővel a nyaka körül. Céltalanul bolyongott a nagy

fák alatt a pázsitok közötti ösvényen. Nedves, homokos talaj sercegett a talpa alatt. Az óriási fakoronák impozánsnak tűntek. Törékeny, vékony, sárgászvörös leveleiket hamarosan elhullatják. A fű zöld és csúszós volt az éjszakai eső után. A virágok a sötét földre feküdtek a téglalap alakú ágyásokban. Elhullott, kifakult szirmok tapadtak a közeli bokrok ágain.

A Nap alacsonyán, ferde szögben állt a sűrű felhők között a nyugati égbolton. Szürke és különösen tiszta fény pihent a fák felett. Nyugalom. Béke. Turisták nyakukba akasztott gépeikkel Gustav Vigeland szobrait fényképezték. Idős emberek sétáltak körbe, vagy ültek mozdulatlan a padokon, szürke, ráncos arccal, egymás mellett, mint galambok a villanydróton.

Gyerekek futottak el mellette, csörömpölő iskolatáskákkal a hátukon, az elkoszolódott tó felé, a didergő kacsákhoz, megetetni velük az iskolai uzsonna maradékát. Pázsit. Fák. Zöld bokros park, melyben sötét árnyék lakozik, sötét árnyék minden gyeptéglában, sötét a zöldben, sötét minden dologban, sötétség, mindeneket körülölelő sötétség.

Mielőtt bement a parkba, Geir Brevik sokáig állt és nézte a teniszezőket a parkhoz tartozó pályákon. Középkorú, részben idősebb urak, valószínűleg igazgatók, irodavezetők, üzletvezetők, akik minden nap egy órát játszottak a kollégáikkal, hogy edzésben tartsák magukat. Magas rácson belül tartózkodtak (magas ketrec választotta el őket azoktól, akik kint az utcán voltak és akik, noha meglepően kevesen voltak ebben a napszakban, szívesen megálltak nézni azokat, akik belül tartózkodtak). Ott oda-vissza rohangáltak fehér ruhában, teniszütővel a kezükben, a háló mindkét oldalán, labdára vadászva. Testük megereszkedett, combjukon lötyögött a bőr, a vérerek kidülledtek. A karok, az arcok hasonlóak a combokhoz. A fénylő fejtető barnán csillogtak. Mozdulataik a jól látható pályavonalak között eléggé kifogástalanok voltak, de nagyon lassúak, lihegősek, ezért nem tűntek elégánsnak. Mint a lassított filmeken. Az igazat megvallva úgy tűnt, mintha mindenféle furcsa bakugrást végeznének a vörös salakon. De a labda átszállt a háló fölött, csattant mikor az ütővel találkozott, pang, pang. Geir elragadtatva bámeszkodott. Hamisnak tűnt, amint ezek a tekintélyes, elfoglalt vezetők a ketrecben naponta próbálták utánozni – egy órára – a fiatalokat. Hallatszott a beszédükön, amint liheve rohangáltak a vörös salakon a fehér pályavonalak között, fehérbe öltözötten, labda után hadonászva. Mikor bevitték egy jó ütést, fénylő fejük fölé magasra dobták az ütőt, lelkendezve, fiatalos hangon átkiabáltak a kollégához; rikító kontrasztban állt a visszerekkel és a petyhüdt combokkal. "Te, ez isteni klassz, tutira jó ám". A beszédük tele volt zsargonnal. Megpróbálták majmolni fiaik beszédét, kifejezésmódját és tesztmozgását. Megpróbálták felidézni saját ifjúságukat és főleg próbáltak spontánok, örvendezők, játékosak lenni, miközben kifulladásra rohangáltak oda-vissza a háló mindkét oldalán, háttal a magas drótkerítésnek. Nagyon vicces volt. Geir sokáig állt és nézte őket, mielőtt fejszóvalva bement a parkba a turisták közé. Főleg nők voltak ott, és

öregék. Sétálgattak körbe, vagy ültek szorosan egymás mellett a padokon és bámészkodtak. Geir járkált le-fel az ösvényeken újra és újra. Két órája volt még a találkáig Brit Winkellel. Járkált le-fel, és minél többet ment, annál jobban rabja lett a kényszernek, hogy a virágágyás és a füves terület közötti ösvényeket járja, a fák alatt, a bokrok mentén. Úgy tűnt számára, mintha létezne valami minta. Egy rejtett minta ott körülötte. Minta, amit ha megtalál, akkor abban menni tud és menni fog élete végéig, meghatározott ritmusban, meghatározott rend szerint. Nap-nap után fog körbe járni, akár évekig, mint egy gép, előírt rend szerint. Igen, csakis saját rendje szerint, a Rend, amit nem más, hanem ő talált ki. Maga alkototta rendszer saját használatra. Meghatározott ritmusú játék, a sajátja, a részévé lesz, kiszállni belőle nem lehet. Így ezen szabályok játékszere, rabja.

Elragadta a gondolat. Kidolgozni a játékot, megtalálni az önmaga által felállított előfeltételekből a ritmust, géppé lenni. Játék az univerzumban. De aztán megjijedt saját gondolataitól. Félelem fogta el, szíve a torkában dobogott. A lomb. A ferde napsugarak. A játék. Saját világa. Szörnyen izgatott lett, belátta, hogy megtehetné volna, képes lett volna rá, ragyogó gondolat volt - megremegett bele. Órájára nézett. Brit Winkelre várt. (részlet a *Mélyzöld! Zöld!* című regényéből, 160-162. oldal. Dag Solstad: *Irr! Grønt! Aschehoug 1969, Oslo*)

A mozgalmi 70-es évek

Solstad, Espen Haavardsholm és Knut Johansen már a 60-as évek végén arra az álláspontra jutottak, hogy az akkori politikai körülmények között az embernek választani kell a barrikád két oldala között és ott helyt kell állni. 1971-ben megjelent Solstad könyve Arild Asnes 1970 címmel egy fiatal íróról, aki kezdetben marxista-leninista volt, majd később a maoizmus tanaihoz pártolt, amiben végre megtalálta ideálját. S nemcsak a fikcióban, a regényben történtek ilyesmik, hanem a hetvenes évek fiatal íróinak nagy részével is. Ha megcsömörlöttek az ml-től (marxista-leninista hívők), akkor Mao tanai által vezetve, gyakorlati tanácsaival felvértezve szembe fordultak a nagyhatalmakkal, a Szovjetunióval, az USA-val.

Nem kis kockázat a 70-es évek szocreál irodalmában nem norvég olvasót kalauzolni, hiszen sokan asszociálnak szélsőséges idealistákra (Bader-Meinhof), diktátorokra (Sztálin), Brezsnyevre, stb. A norvég ml-esek ugyan az amerikai és európai diákmozgalmak hatására szerveződtek, de sajátos norvég profillal. Nem voltak ugyanis hagyományos kelet/nyugat séma követők. Sokan közülük gyűlölték Brezsnyevet és a Moszkva-kommunistákat. De ha egy külföldi olvasó pl. Dag Solstad 80-as, 90-es évekbeli könyveit olvassa, fel kell benne fedeznie az iróniát, a főszereplő kritikus viszonyát a forradalmi 70-es évekhez. Ez az irónia nemcsak a szocreálosokat veszi célba, hanem mindenkit, aki valamilyen szélsőséges dolog mellé áll. Az Arild Asnes 1970 c. regényt követték mások másféle regényei is, amik nemcsak a politikai elkötelezettséget hirdették, hanem

egyenesen a proletáriátus hatalomátvételét sürgették. Tor Obresta írásai Sauda! Streik! (Szauda! Sztájkra!, 1972) és a Stå på! (Tarts ki!, 1976) konkrét munkás témákat tárgyaltak. Az első tekinthető dokumentum regénynek, ami igen jellemző formája volt az akkori szocreál alkotásoknak. Említendő példa Dag Solstad dokumentarista trilógiája Svik címmel (Cserbenhagyás, 1977-80), mely történelmi tények felhasználásával szól arról, hogyan hagyták cserben a szociáldemokraták a munkásságot.

Espen Haavardsholm regénye a Historiens kraftlinjer (A történelem elektromos távvezetékei, 1975) azt meséli el, hogyan tér meg egy munkásfiatal az ml-esek közé. Mindez egy albániai utazás hatására történik a főhőssel. S ez a regény nemcsak a 70-es évek egyik legjelentősebb alkotásainak egyike, hanem fontos kordokumentum is.

Ki volt Gunnar Haram?

24 éves transzformátorszerező Sarpsborgból. Négy gyerek közül a második, sunnmöringi rokonsággal, képzettsége szerint villanyszerelő, elvált, független, szabad férfi. Rövid, fiatalkori házasságából van egy négy és fél éves fia, akit sosem látott. Tagja volt a "Vas és acél" nevű szervezetnek, 1972-ben nemmel szavazott az Európai Gazdasági Közösségre. A munkáspárt és a szocialista párt között ingadozott az 1973-as parlamenti választásokon és marxista-leninista alaptanfolyamra járt 1973-74 telén - de sosem vonult fel május 1-én. Apja szerelő volt a Borregaard papírgyárban, anyja háztartásbeli, a lánytestvér gyógytornász, a fiútestvérek újoncok voltak a légierőnél és a tengerészetnél.

Ő lehetett volna más, de az lett ami, ott bent az anyja méhében 1949 tavaszán és a méhen kívül az évek során. S az évek bizony elrohantak.

Mit akart ő tulajdonképpen Albániában?

Látni akarta közelről, hogy mi az a proletárdiktatúra. Mellesleg Gunnar Haram ezen a nyáron el akart szabadulni Sarpsborgtól és Norvégiától. Bár még fiatal volt, úgy érezte, hogy az idő kifut alóla - s ha nem akar önpusztítóvá válni, meg kell találnia a helyes utat az életben.

Honnan ered az önpusztítási vágy?

Mitől van, hogy fűtyül az életre?

Ki áll e mögött és vigyorog, amikor önmagával viaskodik?

Gunnar Haram nem tudta, csak azt, hogy erősen égett benne a pusztítási vágy, és hogy ez a fajta vágy valamilyen módon összefügg azzal, hogy nem látott semmilyen célt sem, amit a magáénak tudhatott.

Munkába járt. Pénz keresett. Megszerezte magának a kedvére valót. Jól élt.

De valami nem stimmelt. Nem önmagáért dolgozott. Nem a saját osztályáért. Egy idegen osztálynak, egy idegen hatalomnak. Azt

szónokolták, hogy munkások által irányított országban él. De Gunnar tudta, hogy elnyomott országban él, olyan országban, ahol idegen osztály uralkodik.

Honnan tudta ezt?

Már akkor tudta, amikor még fiatal srác volt. Amikor az erdőben, egy irtáson az elektromos távvezeték zümmögését hallgatta. Tudta, hogy ezt az elektromos áramot olyan emberek szelidítették meg mint ő. Az elektromosság, az erőművek gazdag országgá tették Norvégiát - az elektromosság, amiről a szakiskolában tanult, az elektromosság, ami a szakmája volt és tudott róla valamit - ez az elektromosság az ő osztályának a tulajdona. A munkásemberek húzták ki a vezetékeket, robbantották a hegytömeget, falazták a vájatokat, építették az erőműveket, szerelték össze a turbinákat.

Az elektromos áram azoké, akik a munkát elvégezték.

Magától értetődő és ugyanakkor érhetetlen. Ebben az országban idegen hatalom sajátította ki a generátorokat, idegen osztályé volt az erőmű. Ez a hatalom munkásruhába öltözött és szociáldemokratának nevezte magát. A tőke érdeke volt, hogy így legyen.

Egy szép napon ez a hatalom elveszti az ellenőrzést a norvég nép felett.

Hogyan? Ezt még nem tudta. Maga is munkásruhába bújva támogatta a kapitalista államot, a szociáldemokrata államot. Sosem hitt benne, de más alternatíva hiányában ő is támogatta. Ily módon szemlélte azokat az embereket, akik szintén támogatták. Látta, hogy szemet hunynak. Feladták, nem léptek tovább. Nem hittek semmilyen változásban. Nem álmodtak a jövőről. Magukat óvták, a cselekvést másra hagyták.

Nem értette őket, a munkásembereket, akik azt hitték, hogy Norvégia a saját államuk. Nem értette őket, a munkásembereket, akik azt hitték, hogy Norvégia a szociáldemokrácián keresztül a saját államukká válik.

Mert hitvány dolog becsapni önmagunkat. Az ember vagy elfogadja, hogy elnyomott társadalomban él és alkalmazkodik ehhez, vagy kiköveteli magának a hatalmat a maga építette elektromos távvezeték felett. Találja meg a lehetőséget a hatalom átvételére. A szociáldemokraták már megpróbálták és kudarcot vallottak.

Még hátravan megvizsgálni azt, hogy létezik-e valamilyen más út.

(részlet A történelem elektromos távvezetékei című regényéből, 17-19. oldal. Espen Haavardsholm: Historiens kraftlinjer, Gyldendal Forlag, 1975, Oslo)

Bizonyára lehet gúnyolódni a norvég irodalomban főszerepet kapott proletáriátus naív forradalmi vízióin, de ne feledjük, hogy a művek egy része ugyan kihullott az idő minőségszelektáló rostáján, de szerzőik, a 70-es évek kultúrradikális hangadói ma a legfontosabb posztok tulajdonosai Norvégiában: mint írók, kritikusok, konzulensek, mint kiadói szerkesztők, osztályvezetők és

igazgatók. A Marxista-Leninista mozgalom Október néven létrehozta saját kiadóját, mely ma is működik és minőségi irodalmat ad ki. Példának említsük az 1996-os és 1997-es listájukról Askildsen, Edvard Hoem, Dag Solstad és Tove Nilsen írókat. Ezek a szerzők ma nagyobb olvasótáborral rendelkeznek, mint húsz évvel ezelőtt.

Olvasótáborra talált, élettől duzzadó „nőirodalom”

Párhuzamosan a 70-es évek szocreál irodalmával egyre nagyobb olvasótábor szerzett magának az ún. nőirodalom. Valószínűleg többet tudott nyújtani olvasóinak, mint a férfiak marxista-leninista irodalma. A művek egy része ugyan szintén szocreál stílusú, de színesebb témaválasztásával, problémakezelési módjával elütött a sémáktól. Központi témájuk a szabad abortusz (1978-ban került bevezetésre), a lesbikus párkapcsolatok (Tove Nilsen: Aldri la dem kle deg forsvarløst naken /Sose engedd magad kiszolgáltatott-meztelenre vetköztetni/, 1974 és Helle og Vera /Helle és Vera/, 1975) és a munkahelyi nemi megkülönböztetés konfliktusai (Toril Brekke: Jenny har fått sparken /Felmondtak Jennynek, 1976) és Mari Osmundsen: Vi klarer det/Megoldjuk, 1978). Nilsen is és Osmundsen is felvállalta, elkötelezte magát a nőmozgalmi és a baloldali radikális elveknek. Míg náluk a témaválasztás és az elkötelezettség a domináló, addig Liv Koltzov munkáit irodalmi ambíciók is vezérlik (pl. Historien om Eli /Eli története, 1975). Bjørg Vik 1963-ban debütált, és talán ő kötődött a legjobban a 70-es években írott novelláival, drámáival a "nőirodalomhoz". Szociális környezetükben vizsgálja individuálisan kezelt figuráit. Írásai feltárják, hogyan alakul a lányok és fiúk szerepe a csecsemőkortól a felnőtté válásig a neveltetésük, a szociális köznyezetük hatására, hogyan jutnak különböző szerepekhez az elvárások, és a kulturális szokások eredményeként. Mint a legtöbb író, idővel ő is bizonyos fokig elfordult a nőmozgalmaktól. Egy 1986-ban írott novellája egyenesen hódolat a férfi nem előtt (En gjenglemt petunia /Otffelejtett petunia, 1986). Ezt elképzelhetetlen lett volna publikálni a 70-es években. Bjørg Vik munkáit nehéz idegen nyelvre fordítani. Nyelvezete ugyan hétköznapi és egyszerű, de metaforákkal átszőtt viszonya a szereplők pszichéjéhez különös képalkotást eredményez.

Gerd Brantenberg regénye mesészerű, ironikus stílusban mutatja be a társadalom viszonyát a szokatlan nemi szerepekhez (Egalias døtre/Egalia lányai, 1977). Nagy sikert aratott vele Németországban, de hogy Norvégiában nem, ez azt is mutatja, hogy Norvégiában mennyire van/volt nagy szerepe az előítéleteknek.

- Nem értem miért elégedetlenkedsz, mondta Rut Bram a fiának, miközben fel-alá járkált a szobában. - Minden nemek közötti megkülönböztetés megszűnt. A férfiak tehetnék pontosan azt, amit a nők, ha rászánnák magukat.

Elvileg semmi akadály nem volt annak, hogy bárki bármi lehessen Egáliában. Az Alapítóanyag a Demo-tanácsban elfogadtak egy szigorú alaptörvényt, miszerint Egáliában mindenkinek örök időkre biztosított

joga van mindenhez.

Milyen jogaik vannak a nőknek manapság, amikkel a férfiak nem rendelkeznek? kérdezte magát Rut. - Egy férfi az lehetne, ami csak akar, ha hajlandóság lenne benne. De ez az, ami nincs. A férfiaknak nincs ambíciójuk! Rut Bram itt szándékosan szünetet tartott. Mintha szüksége lett volna arra, hogy elfogadja magától ezt az érvet: a férfiaknak nincs ambíciójuk. A férfiak legszívesebben otthon maradnának. Maradjanak! A férfiaknak rossz a lelkiismerete és azt hiszik, hogy nincs értéke a munkájuknak. Az, amit otthon csinálnak, ezerszer, érted Petronius, ezerszer értékesebb, mint amit a nők csinálnak, papírokat tologatnak, értekezletekre járnak, s az ország fontos ügyeiben hoznak határozatokat, mint én is. A férfiak munkája értékesebb. Alapvetőbb. Ezen kívül a férfiak felelősségteljesek, a legalkalmasabbak arra, hogy gondoskodjanak a gyerekekről. A felelősségteljesek gondoskodjanak a gyerekekről. Jól érvelek, gondolta magában Rut.

- De, ha olyan értékes a férfiak munkája, miért nem kapnak érte fizetést? – pattant ki a fiú fejéből, mintha azelőtt nem gondolt volna ilyesmire.

Anyja egy pillanatra elcsendesedett. Teljesen. De ez a kis idő is elég volt, hogy millió ellenérvet találjon Petronius kérdésére. Fizetség? A fiú agyára ment valami. Fizetség? Honnan lenne rá pénz? – kérdezte magától. És különben is van a férfiaknak fizetségük. Nem esznek talán? Nem alszanak puha ágyban? Amúgy is túl vannak fizetve, mert még biztonságot, szeretetet és melegséget is kapnak. Amúgy pedig nem logikus, hogy a férfiak, akik azt akarják, hogy a családapák kiszabadulhassanak otthonaikból, ugyanakkor fizetést követelnek azért, mert otthon maradnak. De ha fizetést kapnak, otthon is maradnak, ahonnan életre halálra el akartak menekülni. Fizetség?! Nem, ez a Petronius nem tudja, hogy mit beszél.

Petronius belátta, hogy valóban elvetette a sulykot. Csak egy röpke gondolat volt. Csak azért, hogy bosszantsa az anyját. Motyogott valamit. Jól van, jól ..., de mi van akkor a dolgozó osztállyal? kérdezte - s örült, hogy erre terelhetette a beszédet. Anyja úgy gondolkodik, mintha mindenki a felsőosztályhoz tartozna. -A férfiak a barakknegyedből minden nap munkába járnak, plusz vigyáznak a gyerekekre, amikor hazamennek. Velük mi van? Ők a többség! Mi lenne, ha mind levonná a következtetést Rut szavaiból, és egy szép napon otthagyná munkahelyét, mondván: "Nem, nem megyek többet munkába, hiszen sokkal értékesebb és alapvetőbb dolog otthon lenni és a gyerekekre vigyázni!" Jóllehet nem kapnának érte fizetést, amiből megéljenek. Még akkor sem, ha millió érv szól is amellet, hogy kapjanak. Igen, éhenhalnának, természetesen, miután nem lenne mit enniök. Pedig csak mit csináltak? Azt, ami alapvető és értékes.

Bram eleresztette füle mellett a gúnyos megjegyzést. Igen, helytelen, nagyon helytelen, hogy az alsóbb osztálynak keményen kell dolgoznia. Ebben egyetértettek. A fiú is így gondolta. De ki dirigálta őket? - támadt Petronius. Kik voltak a vezetők, az ellenőrök, a főnökök, a felügyelők a

takarítóbrigádokban, az építőbrigádokban ... Igen, igen, igen, igen, IGEN! Mintha Rut nem tudná, hogy a vezetőség kizárólag csak nőkből állt. Majd pont a fia fogja felvilágosítani erről.

-De mielőtt fölvezölték volna az alapvető különbségeket a férfi és a női természet között, nem bíztak abban, hogy meg tudnak alkotni egy társadalmilag helyes és igazságos munkamegosztást a nemek között - érvelt Rut.

- De ki mondta azt, hogy nemre alapozott munkamegosztás kell? - Petronius nem adta fel.

Rut Bram majdnem jókedvre derült és türelmesen elmagyarázta, hogy a történelem igazolta, hogy KELL a nemre alapozott munkamegosztás, és KÉSZ!, így ezt különösképpen nem is lehet megkérdőjelezni. ... Vagy igen? - kérdezte. S hogy a fiú nem válaszolt, az anya úgy vélte, hogy érvei hatottak.

Rut kicsit megenyhült. Tulajdonképpen kedves a fia. Legbelül tudja ő, hogy az anyáknak van igaza. Annyira nem ostoba az ő fia. És egyáltalán nem baj, hogy kicsit fellázadt. Kell egy kis tartás a férfiakban is. A fiához lépett és a vállára tette a kezét.

- Úgy érzem dicséretes, Petronius, - mondta az anya. Őszintén és szeretettel nézett a fiú szemébe. - Dicséretes, hogy ennyi mindenen töröd a fejed. Hogy önálló véleményed van a dolgokról ...

(részlet az Egália lányai c. regényből, 209-211. oldal - Gerd Brantenberg: Egalias døtre, Aschehoug Forlag, 1977, Oslo)

Brantenberg stílusa elütt kora uralkodó szociárealista és didaktikus attitűdöktől, aminek az volt a célja, hogy a népet a "helyes" útra terelje. Mások is kerestek új utakat, kísérletező, megújító formákat, mint pl. Kjartan Fløgstad és Cecilie Løveid.

Megújulás

Kjartan Fløgstad (szül. 1944.) 1978-ban megkapta a Nordisk Råd (az Északi Tanács) Irodalmi díját a Dalen Po (A Po völgye, 1978) című regényéért, amely a mindennapok misztériumát, a különböző irodalmi stílusokat, a beszélt nyelvet, a triviális-mágikus realizmust vegyíti egybe. Itt is a munkásosztály tagjaival találkozhatunk, azokkal, akiket a kor írói oly előszeretettel ruháztak fel forradalmi eszmével, ambícióval. Fløgstad maga is öntudatos, radikális író, de nagyszabású elbeszélései és intrikái úgy olvasandók, mint a szocreálon és alkotóin való ironizálás.

Cecilie Løveid (szül. 1951.) jutott talán a legmesszebb a prózát megújítandó kísérletezésben Sug (Örvény, 1979) című regényében, ahol tipográfiai manipulációk mellett szövegmontázssal is találkozhatunk, és utalásokkal különféle irodalmi alkotásokra, történetekre, szerzőkre, más művészeti alkotásokra: szobrokra, festményekre, rajzokra, fényképekre, zenére,

ésatöbbi, ésatöbbi. Løveid később szindarabok, rádiójátékok írására tért át, ahol jobban tudta integrálni a figurális művészetet és a zenét, a láthatót és a hallhatót. Maria Q c. szindarabja Vidkun Quisling feleségéről szól s nagy figyelmet keltett szélesebb olvasórétegekben, ami meglepő a norvég újkori drámatörténetben. Måkespisere (Sirályevők) c. rádiójátéka 1983-ban Prix Italia díjat nyert.

3. jelenet

Kristine:

Apám munkanélküli. Anyám mosónő, körmöt vágnia sem kell, elkopnak azok maguktól. Én tizenégy, tizenöt, tizenhat évesen számlakihordó. A cipőm kopott, de a lábam szép. A nappali díványán ülök. (Banjozene és ének, a szomszédban mulatozás) A bútorok teljesen olyanok, mintha porból készültek volna. A könyvespolc? Apának el kell adnia Schönberg Erken Szakácskönyvét. Ez az egyetlen, ami olvasnivalónk még maradt. Amikor apa eladta a bőrkötésű Björnsont és Ibsen Összesét... Micsoda lakoma lett az árából! ... Valakik enyelegnek a szobám falán túl. (Kuncogás és vihogás.) Tudom ám, mit csinálnak!

(szünet)

(felolvas) Pisztácia fagyí (glace á la creme aux pistaches)

(Zene)

Szeretem olvasni a szakácskönyvet. Eddig az volt a legizgalmasabb rész, hogyan szúrjuk le az állatot, hogyan perzseljük le a baromfi tollát, hogyan nyakazzuk le a libát...

Remeg a gyomrom. Én is odaát akarok lenni. A tapétának simúlnak. Én is táncolni akarok.

(Fecsegés, vihogás a fal túloldaláról)

(Zene)

Én is velük akarok lenni!

4. jelenet

(Komppal a fjordon át. Motorzaj és sirályok)

Kristine:

Fázom. A legalacsonyabb vagyok a városban. A legalacsonyabb sorban. Számlakézbeseítő. Ezalatt már csak a vízbefűlés van.

Mellettem: Kalapok! Kutyák! Felöltők! Asszonyok! Vagányok!

Rossz lányok! És ... a színházigazgató!

Színházigazgató:

Elnézést, mondott valamit?

Kristine:

Nem. Csak hangosan gondolkodtam.

Színházigazgató:

Szóval egy álmodozóval van dolgom?

Kristine:

Álmodozó. Túlságosan is.

Színházigazgató:

Szokott Ön sirályt enni? Kitűnő étel. Maga a szabadság, egyenest a fellegekből. Puff!

Kristine:

Soha. Soha az életben.

Színházigazgató:

Előítélet. A nép előítélete. Az ember soha ne mondja azt, hogy soha. Az ember mondja mindig, hogy mindig.

Kristine:

Mindig?

Színházigazgató:

Tulajdonképpen elég vékonynak és sápadtnak tűnik... kap Ön elég ... szeretetet?

Kristine:

Fel kell mennem Kalfaretre egy orsó cérnával, egy asszony rendelte ... fehér ... cérnát...

Színházigazgató:

Őn megéri egy nap ... hogy sirályt szeretne enni ... s miért? A szabadság öröméért vagy mohóságból vagy ... a keserű inség ...?

Szereti a galambot, vagy a foglyot?

Kristine:

Gondolkodjunk ... ne vágyakozzunk mindig egy másik valóság után.

Erken:

Az én nevem Henriette Schönberg Erken. (szünet)

Én úttörő munkát végzek a norvég háztartások ügyében. A háztartás gazdaságos vitele a háziasszony ügyességétől függ, hiszen sehol máshol nem lehet ésszerűbben spórolni és ésszerűtlenebbül pazarolni, mint a konyhában. Ha az ember háziasszony, komoly hivatást vesz a vállára. Fakanállal és kötényben!

Kislánykórus:

Maradj gyerek, Kristine

ameddig csak tudsz

ettől leszél

még eszesebb

(vihogás)

Kristine:

Tizenhat, tizenhét évesen. Gyakran azt se tudtuk, honnan fogunk ennivalót szerezni.

Kislány:

Hazudsz, mint a vízfolyás, Kristine.

Kristine:

Sztrájk, munkanélküliség. Apám a sztrájkolók vezére volt a

vasútnál. Igazából nem emlékszem utcai összeütközésekre, mert engem vidékre küldtek a nagynénikhez. Halon és tejszinen hízlalni. Lakott ott egy fiatal halász, Nicolay. Csalival a horgán sirályokra vadászott. Azt mondta, várni fog rám, a rakpanton fog örökké állni.

(részlet a Sirályevők c. rádiójátékából, 23-25. oldal. Cecilie Løveid: Måkespisere, Gyldendal Norsk Forlag 1993, Oslo)

Tor Åge Bringsværd (szül. 1939.) a 60-as évek óta írta társadalmi érdekltségű, pszicho- és tudományofantasztikus regényeit, melyekben megkérdőjelezte az igazságról alkotott általános véleményét. A középkorban játszódó sorozatota a Gobi-könyvek: Barndommens måne (A gyermekkor holdja, 1985), majd a Baghdad (Baghdad, 1997) címűekben a hétköznapi életünk mindennapos problémáinak megválaszolására legendákat, mitoszokat, vallási történeteket hív segítségül. A lét kérdéseit feszegeti, a szerelem relytjét, a gonoszág eredetét. Ebben előfutára Jostein Gaarder 90-es évekbeli filozofikus-meszerű műveinek.

Egyébként az írók nagy része a 70-es években járta a maga útját, részben az érdeklődés középpontjában álló szocialista realisták, részben a minőségi irodalmat hozó nőmozgalmisok árnyékában. Bergljot Hobæk Haff (sz. 1925) pl. munkássága során hol realista, hol allegórikus/szimbolikus regényeket írt. Finn Carling (sz. 1925) már korán jelentkezett egzisztencialista témáinak stilizált megformálásával. A nagyon népszerű Anne-Karin Elstad (sz. 1938) pedig történelmi regényeivel, a nők szociális problémáit tárgyaló könyveivel tűnt ki. A másutasok közül felsorolunk még néhányat: Stein Mehren, Arild Nyquist, Kjell Erik Vindtorn, Lars Saabye Cristensen.

Realizmus és fantázia - nyitottság és sokféleség

Már a 80-as évek kezdete előtt felmerült a kérdés, mit hoz a jövő, mi lesz az új irodalmi trend. Egyesek szerint az emberi élet központi és alapvető kérdései: a szerelem, a halál. Øystein Rotten irodalomkritikus és történész az évtized végén jelentette meg kritikagyűjteményét *Fantasiens tiår* (A fantázia évtizede) címmel. A címben is szereplő, kissé bizonytalan jóslata a 80-as évekről nagyjából bevált. A vágy, hogy a 80-as évtized egészen más legyen, mint a túlpolitizált előző évek, új jelszót szült: Önvizsgálat és metafikció. Az önvizsgálat csak néhány jelentős szociálrealista íróra vonatkozott, míg a metafikció a nagyobb létszámú befutott és újonnan beérkezett szerzőkre. Minden esetre a norvég irodalom a 70-es évek után nyitottabb lett a "jó" irodalom, az "igazi" irodalom iránt. Azt is itt kell megjegyezni, hogy a 80-as és 90-es évek irányzatai közötti különbség jóval kisebb, mint a 70-es és a 80-as évek között volt.

A 80-as években a már befutott írók követték az új és fiatalabb írókat, az új generációt. Az 50-es, 60-as években született, és a 80-as években jelentkezett írók jelentős olvasóréteget nyertek meg maguknak, jóval nagyobb, mint a szocialista

realisták valaha is. Néhány név közülök: Roy Jacobsen, Jostein Gaarder, Ingvar Ambjørnsen, Jon Fosse, Jan Kjærstad. Utóbbi intézett legerőteljesebb támadást a 70-es évek sematikus irodalma ellen, valamint az "öreg", marxista-leninista eszmeiségű, pozíciójukat féltő vezető kritikusok, kiadói korifeusok ellen. Egy "idősebb" író, Herbjørg Wassmo (sz. 1942) is népszerűvé vált regénytrilógiájával. Főhőse Tora, aki Észak-Norvégiában nő fel mostoha körülmények között. Előbb attól szenved, hogy egy megszálló náci katona az apja, majd attól, hogy nevelőapja szexuálisan zaklatja. Ezzel a trilógiával Wassmo nő léte elsőként nyerte el 1988-ban a Norvég Tanács Irodalmi díját. Alább idézett részletünkben anya és lánya párbeszéde olvasható.

A szünidő utolsó estéinek egyikén Ingrid és Tora a konyhaasztalnál ültek és beszélgettek.

- *Itthon alhatnál az éjszaka – szólt Ingrid hirtelen.*

- *Nem, mennem kell.*

- *Miért? Szinte alig látunk itt lent. Mintha már Bekkejordhoz tartoznál és nem hozzánk. Az emberek sokat beszélnek róla. Csodálkoznak.*

- *És mit mondasz nekik?*

- *Semmit. Mit mondanék?*

- *Az igazat.*

- *Mi az?*

- *Hogy nem kedvelem Henriket.*

- *Azt hiszem, te megbolondultál.*

- *Az lenne a legjobb. Akkor az emberek nem csodálkoznának.*

- *Gondolod, hogy Henrikről és rólam nem beszélnek eleget?*

- *Sajnálalak is érte. De Henriket nem, megérdemli.*

- *Mit ártott neked?*

Ingrid sötét, dús haja alatt szomorú, barna szemével kérdően nézett Torára.

Ingrid csupa szomorúság – gondolta hirtelen Tora, miközben egy képet figyelt a falon.

- *Azt te nagyon jól tudod. Elviselhetetlenné tette az év minden napját, amire csak emlékszem. Kihasznált bennünket. Részegen jött haza és elszedte az ennivalóra szánt pénzt. Dülöngélve járt az utcán, s mi szégyenkeztünk miatta. Soha nem maradt meg egy munkahelyen.*

- *Senki nem alkalmazza – nem adnak újabb esélyt neki.*

Ingrid arca elgyötörtnek látszott, mint az öreg föld. Nyílt a szája, de mégse szólt, mintha belátta volna, hogy semmi értelme.

- *Miért bocsátasz meg neki?*

- *Én nem bocsátok meg neki. De az emberek régóta elítélik, és ebből nem tud kitörni. Akármit tesz, csak azt látják, ki volt, és hogy felgyújtotta Simon gazdaságát.*

- *De mindezt magának köszönheti.*

Tora még mondta volna, hogy Henrik súlyosabb dolgokat is művelt annál, mint amit az emberek gondolnak róla. S pont a nevelt lányával, Torával.

Erős vágyat érzett, hogy mindezt tudassa anyjával. Hogy túlessen rajta. De

nem bírta. Nem volt joga összetörni Ingrid világát, noha már nem függött attól, hogy Ingrid elfogadja-e őt, vagy mit gondol róla. Nem az a Tora volt már, aki szaladt a boltoshoz, hogy margarint és lisztet vegyen kölcsönben, amit Ingrid maga nem mert megtenni. Már szabad volt.

Felöltött benne a gondolat, hogy az embernek nem szükséges szeretnie a szüleit, noha ez áll a Bibliában. De hagynia kell őket a maguk önös világában háborítatlanul élni. Már régen eldöntötte, hogy az anyjának ki kell érdemelnie a szeretetét.

- Szereted Henriket? – kérdezte Tora hirtelen

- Hogy szeretem-e? Mit nem kérdezel...

- Igen, miért vagy velem, ha nem szereted?

- Ó a férjem.

Ingrid hangja komoly, de erőtlén volt. Úgy hangzott, mint zizegés az öreg szalmában.

Ingrid röviden Torára nézett, majd idegen hangon így szólt:

- Látom, hogy mire tanítanak ott fent a Bekkejordon.

- Ezt hogy érted?

- Azt akarják, hogy elűzzem Henriket. Tisztátalannak tartanak, amiért nem kergetem el. De megmondom én mindenkinek, hogy azt teszem, amit akarok. De te csak menj Bekkejordra, Tora. Ott minden olyan nagyszerű. Tagadd meg honnan jöttél, ha azt hiszed, azzal több leszel. Járj csak iskolába és tanuld meg a világ legszebb szavait, hogy mindent kritizálhass. De megmondom én neked: aki megtagadja a múltját, azon sosincs áldás." (részlet a Meztelen ég c. regényéből, 132-134. oldal. Herbjørg Wassmo: Hudløs himmel, Gyldendal Norsk Forlag 1986, Oslo)

1980-tól a psychorealista regény és novella megtartotta vezető helyét mind az írók, mind az olvasók körében. Tért hódított a novella és a rövidpróza. A 90-as évek közepétől pedig egyre több kísérleti és posztmodern regény jelenik meg, a rövidpróza pedig szakít a rá jellemző realista stílussal.

A még mindig meglévő realista irányzattal párhuzamosan egyfelől a mitológiát és a fantáziát kiaknázók haladnak, másfelől azok az írók, akik a valóság leírhatatlanságát hirdetve posztmodern szövegeket alkotnak. Mari Osmundsen (sz. 1951) regénye, a Gode gjerninger (Jócselekedetek, 1984) és mesegyűjteménye, a Drageegget (A sárkánytojás, 1986), csatlakozás a néphagyományhoz, a népmeséhez, jó példa a realizmustól való elfordulásra. Kjørstad Homo Falsus, eller det perfekte mord (Homo Falsus, azaz a tökéletes gyilkosság, 1984) című művében az elbeszélő elveszti a talajt a lába alól, nem tud különbséget tenni a valós és a képzelet szülte dolgok között, már-már kételkedik abban is, hogy ő a mesélő. A valósághoz való komplikált viszonyt Kjørstad tovább viszi a 90-es években alkotott munkáiban. Kjørstadsnál és Fløgstadsnál új elemek fedezhetők fel: társadalomkritika, médiakritika formájában. A nyelv és a valóságfelismerés mediavezérelt: a "lényeg" eltűnik a szavak és a képek mögött, nehezen áttekinthető.

Szeptemberi látkép Sakhalin felett

"El akarok tűnni. Messze el. Olyan nagy művet szeretnék alkotni, amelybe én magam is elbújhatnék, teljesen nyomtalanul. Hogy a műben elvessek, feloldódom - ez az egyetlen oka annak, hogy művész lettem. Minél nagyobbá válik a mű, annál kisebb leszek én."

Ez a kijelentés a Salim Mahmoodról készült utolsó felvételek egyikéből való. Noha a felvétel rossz minőségű és a hang sem tiszta, a megfogalmazottak élesen rávilágítanak Mahmood írói munkásságára, műveiben a társadalmi és politikai események szerepére. Ezen kívül – egy paradoxonnal élve – saját élete is elének tárul.

Az irodalmi kritika kevésbé demokratikus, mint maga az írás. Ezidáig – tisztelet a kevés kivételnek – nem tűntek fel hegyes tollú irodalomkritikusok, akik szakszerűen értelmeznék a kelet- és nyugat-bengáli, vagy akár a punjabi eredetű írók műveit. Andreas és Morgenstierne professzorok úttörő próbálkozásai ellenére a földrajzi, nyelvészeti és kulturális távolság nehézkessé teszi Salim Mahmood műveinek értelmezését, annak feltárását, hogyan kapcsolódik a nagy tradicionális írókhoz, Ghalib-tól Allama Iqbalon keresztül Faiz Ahmed Faizig. Még az olyan szemelláthatóan egyszerű kérdésre is, hogy hol és mikor született Salim, csak sokára sikerült egyértelmű választ nyerni. Személyi adatai minden kétséget kizáróan Peshawar pakisztáni határváros adattárában található meg.

Mint ismeretes, az angol uralom alóli 1947-es felszabadulás óta India és Pakisztán osztozik Punjabon. A fennmaradt adatok alapján valószínűsíthető, hogy Salim Mahmood apai nagyszülei részt vettek a nagy népvándorlásban, amelyet az új határok létrejötte és két fiatal állam között feszülő ellentét eredményezett. Több megkérdőjelezhető forrásból származó hír, anekdota és regény alapján Robinson Freitag felvetette vajon Salim nagyszülei nem sikh muzulmánok voltak-e. A további nyomok azt jelzik, hogy a népvándorlás nyugat felé sodorta őket, az újjáalakult muzulmán állam felé. Peshawar város az, amelyben úgy tűnik, megtalálták nyugalmukat és ott letelepedtek. Ugyanakkor minden jel arra utal, hogy az új vallási és politikai közegben is megtartották anyanyelvüket. Így a punjabi volt az első nyelv, amin az apa Salimot beszélni tanította.

A későbbi kutatások eredményei szerint Salim Mahmood szüleivel együtt elhagyta hazáját. A Karachi melletti repülőtérről távoztak - egy nappal a korábbi miniszterelnök, Ali Bhutto kötél általi kivégzése előtt. Ez az időbeli egybeesés arra enged következtetni, hogy szimpatizánsok voltak, talán még aktívan részt is vettek Bhutto modernizációs, a pakisztáni társadalmat elvilágiasító cselekedeteiben. Ezidáig azonban az állítás igazolására lehetetlen volt megfelelő bizonyítékot találni. S hogy hosszabb-rövidebb időre mindhárman az Old Dehliben, a "bűvész" gettóban éltek volna (ahol mindenki kommunista-szocialista volt, tehát foglalkozására nézve szemfényvesztő; kenyérkeresetük és hivatásuk a mágia), többé kevésbé

kiszínezett túlzás, lódítás, vagy ahogy a kutatók mondják, mitologizálás. Azon feltételezések, miszerint a kis Salim "zabigyerek" lenne, vagy az észak-amerikai kémpilóta Francis Gary Powers unokája, vagy a nyelvkutató Andreas professzor utódja, minden alapot nélkülöznek. Jóllehet igaz, hogy Powers U-2-es repülőgépe - közel Salim Mahmood szülővárosához - Peshawarból startolt utolsó útjára, majd a célpont közelében, a Szovjetunió szívében, Sverdlovsk felett lezuhant. De hogy erre és a hasonló kérdésekre teljes és érzelemmentes választ kaphassunk, elő kell venni a "Pseudo-Fløgstad" Szeptemberi látkép Sakhalin felett című írását, amelyben Salim életrajzi adatai mellett megtalálható általában az irodalmi művek egyértelmű és direkt hangvételének klasszikus probléma-elemzése, valamint Fløgstad aggodalma afelett, hogyha a mű könnyen érthető és világos, a szerző is láthatóvá válik."

(részlet a Media Thule c. regényből, 127-129. oldal. Kjartan Fløgstad: Det 7. Klima. Salim Mahmood i Media Thule, Det Norske Samlaget, 1991, Oslo)

Dag Solstad regényeiben az elismertetés, az önismeret iránti vágyat fejezi ki, vágyat az összefüggések megtalálására, az illúziók elvesztését: Forsøk på å beskrive de ugjennomtrengelige (Kísérlet az áthatolhatatlan leírására, 1984), Roman 1987 (Regény 1987), Professor Andersens natt (Professzor Andersen éjszakája, 1996)

Példák az író és témája viszonyra és ennek sajátos megjelenítési módjára: Tove Nilsen Skyskraperengler (Felhőkarcolóangyalok, 1982), Lars Saabye Christensen Beatles (1984), Ingvar Ambjørnsen Hvite niggere (Fehér négerek, 1986). Utóbbi író fiataljai helyüket keresik a világban. Szüleik, tanáraik, s a hatalom tulajdonosai ellen harcolnak, tehát nemcsak a kapitalizmust tartják érvényesülésük gátjának. A főhős és mesélő egy kezdő író, aki pesszimizmán látja jövőjét és a világot, de "elfutamodásai" közben némi vigaszt jelent neki, hogy költő barátja Charly Lie befut egy kiadónál.

Meg kellett találnom Charlyt. Közeledett a délután és volt egy problémám, ami megoldásra várt lehetőleg még éjfél előtt: Találnom kellett négy falat és egy plafont, plussz padlót, és amivel betakarozhatok. Feltételeztem, hogy Charly segít ebben és másban is. Rita nálam is különb volt, de időnként meglehetősen tanácstalan, egy hétig itt lakott, aztán egy hétig másutt, ezen kívül volt Ritának egy rossz szokása, akár hetekre, hónapokra is kivonta magát minden szociális kapcsolat alól. Arra gondoltam, hogy Charlyt könnyebb lesz megtalálni. Az a fajta, aki ritkán tart szünetet valamiben is és jól látható nyomokat hagy maga után. Azonkívül született bűvész, ha igazán kellett, nem ismert határt, hogy mennyi fehér nyulat varázsoljon elő egy keménykalapból. Ahol Charly megjelent, ott a valóságnak nem volt esélye, átadhatta helyét a láthatatlannak, a fantasztikumnak. Egész életemben segítségemre volt, pontosan ennyi ideje ismertem. Szerettem Charlyt, követném őt egészen

Homofília határáig - talán tovább is. Charly, aki kenterbe verne bárkit írásban, ha akadna egy józan napja, vagy kettő. A költő Charly Lie, akiről kevesen hallottak, aki többet szerepel a rendőrségi iktatókban, mint az újságok archívumában. Vadevezős, aki majdnem zátonyra futtatott egy kiadót a kéziratával, amitől még a legedzettebb konzulensnek is elállt a lélegzete, nem beszélve a kábítószer osztály nyomozóiról. Két kötetet produkált, ami szerintem kiütötte a kritikusokat egyszerűen azért, mert Charly Lie kimondta, amit ki kell mondani. Egyesek vulgárisnak, pornográfnek titulálták, de ez inkább jellemzi az effélék hiányos szókincsét, mint Charly költészetét. Hívó sátán volt, imádkozó bajszos, aszfaltantropozófus - angyalokat lát fényes nappal, de két lábbal áll a kutyaszaros aszfalton, az eltaposott rágógumikon, a világban. Olyan volt, mint én, teljességgel céltalan, hűtlen minden ideálhoz és ideológiához, de birtokolta az igazi vágyat, amivel el tudta volna röpíteni i a csupasz bőrű mindentudókat a végtelennél is messzebb. Lelki bátyám volt, ugyanúgy, mint Ed vérszerinti. De pont akkor nem volt erőm Edre gondolni - nem volt kedvem ott lenni, ahol ő volt.

Charlyt megtalálni nem bizonyult könnyű feladatnak. Számítottam rá. Annak ellenére, hogy nem volt ritka madár a városképben, de nem voltak kitaposott útjai. Magától értetődő természetességgel fordult meg a SAS-szálloda bárjában, vagy Krølle füstös sarkában, vagy támasztotta a falat az Egertorget nevű téren.

Elhatároztam, hogy a Lorryval kezdem. Nem mintha bíztam volna abban, hogy Charlyt ott találom, de Lorrynak szemei és fülei voltak. Lehet, hogy csipásak a szemek, koszosak azok a fülek, de mint tapasztaltam már, működtek.

Korán volt. A törzsközönség még sehol, csak az öregek; szoborként ültek korszóik mellett és a halálba vágyódtak, vagy egy más bolygóra. Leültem, égő gyertya került az asztalomra s átengedtem magam a jó hangulatnak. Először, mióta norvég földre tettem a lábam, éreztem magam otthon. Hosszú éveken át támogattam meglehetősen sok pénzzel ezt a helyet, hogy megéljen, hogy állja a sarat az új divatos kávézókkal szemben. Már-már hazafiúi kötelesség elutasítani a csövézas székek, a márványasztalkák garmadját.

Ahogy közeledett az este, mind megérkeztek a város félreismert festői, szobrászai, megnemértett költői, írói. Plusz azok is, akiket nem értettek félre, csak éppen rettenetesen elégedetlenek voltak. Jött Tore, festékfoltos öltönyben, kék szemekkel és Livi nélkül - leállítottam, amint félresikerült házasságáról kezdett beszélni. És jöttek a többiek: a multiművész Fred Lindberg, aki rettenetes festményeivel meghódította Párizst és Londont, kéz a kézben az önmagát tehetségnek beállító Gunnar B. költővel, aki valójában nem produkált mást az utóbbi években, mint azt a két kis versikét a fővárosi napilapban. És az abszolút örült Lilly, akinek fantasztikus rajzai voltak s az a hülye szokása, hogy mindenkiben megmártotta a kését, magában is, ha volt egy löket benne, s az gyakran

megegett. Néhány órán belül teljessé vált a diszes társaság, és egyre jobban és jobban otthon éreztem magam, ahogy egyik a másik után jött az asztalomhoz, hogy megvágjon egy kölcsönre. Nemet mondtam mindenkinek, és mindenki nemmel válaszolt kérdéseimre, hogy tudják-e hol találok Charlyt és Ritát. Végül jött Tore s egy pohár vörösbor mellett röviden beszámolt az utóbbi félév botrányairól és gyilkossági kísérleteiről, pletykákról és a többé-kevésbé természetes halálesetekről.

- Emlékszel Jon Petter K-ra? Ott ült mindig a sarokban.

- Igen, mondtam. - Csak nem azt akarod mondani, hogy halott?

- Vénfürdő! Tüzes pokol! Én és Livi találtunk rá egy vasárnap kora reggel. Gondolhatod, milyen öröm nekem ezután vörös színt látnom.

- Mennem kell, mondtam. - Meg kell találnom Charlyt.

- Ha minden kötél szakad, nálam is ellehetsz.

Köszönöm, mondtam. Olyan helyzet nem adódhat, gondoltam, hogy erre sor kerüljön.

Charly sehol. Bárból ki, lebújba be, lefutottam egy kört, Charly sehol. Közel a reggelhez, totálkárosan a Sakk Matt-ban kötöttem ki, ahol aztán végképp elvesztettem a fonalat és egy kékharisnya vitt fel magához taxival. Olvasta néhány könyvemet és egzotikusnak találta, hogy kábítószerrel, örültekről, sexről s hasonlóról írok. A neve valami M-mel kezdődött és volt egy elfogadható kéglije a Majorstuán. Nyakára hágtunk egy üveg bornak, miközben Ghandiról, Dél-Afrikáról diskuráltunk; a szabadságról. Fél hat körül elszívtunk egy hasist, aztán már semmire sem emlékszem. Ruhástól ébredtem, keresztben egy hatalmas duplaágyon. Üstökös volt a gyomromban, és valami nagyon dobolt a fejemben és mindenáron ki akart onnan törni. Idegeim a Super Speciál fajtából. Világfájdalom gyötört, halálfélelem. Féltem, hogy a falak bedőlnek rám, hogy a plafon a fejemre szakad. A paplan alatt feküdt meztelenül mentőangyalom. Csodálatos, fekete hajzuhataga szétterült a párnán. Mellei megremegtek minden egyes lélegzétvételnél, amint a levegő átjárta - úgy képzeltem- rózsaszín tüdejét. Kiráztam belőle a lelket.

- M! Ébredj! Ég a ház! Ha van oltóanyagod, elő vele, mielőtt késő!

Álmos, violakék pillantást vetett rám.

- Nyugi, barátom, valahol lennie kell váliumnak...

Az ágy szélébe kapaszkodva vártam, amíg visszatér."

(részlet Ingvar Ambjørnsen Fehér négerék c. regényéből, 18-20. oldal, Cappelen Forlag, 1986, Oslo)

Solstad 1986-os regénye kapcsán (Professzor Andersen éjszakája) két író (Solstad és Ambjørnsen) találkozik egymással. Minkettőjük témája a magány. Solstad hősei habozó töprengők, Ambjørnsené is magukbafordulók, akik időnként humorral, örültségektől hajtva rohannak tragikus végzetük felé. Míg Solstadnál hiányzik főhőseinek gyermekkora, addig Ambjørnsennél természetes a gyerekkor jelenléte.

Tove Nilsennél (1952) pedig a történet egy fiatal lány tolmácsolásában tárul elénk. A főhöst az irodalomban és a felnőttek életében való kalandozásai, valamint saját írói szárnypróbálgatásai késszé teszik a blöffölésre, a hazudozásra, a hajmeresztő történetek kitalálására. A Biblia és Dosztojevszkij Raszkolnyikovja szárnyrakeltik fantáziáját.

Odakozmált tej szaga érződik az előszobában. Szörnyű előérzetem van, ami a konyhába lépve csak felerősödik bennem. Anya [Trondhjem](#)-levest készített ebédre. Meleg tejleves mazsolával, a legszörnyűbb dolog, amit ismerek. Nemcsak az ize iszonyú, hanem nevének a jelentése is: anya vágyódása a főiskolai évek, a Városi híd, a Nidaros dóm és minden más után, ami nem Oslo maga. Amikor anya olyannyira elvágódik, hogy tejlevest csinál, óvatosnak kell lennem. Anya merít, a lecsepegő leves sistereg a meleg tűzhelyen. Az előttem lévő tányér csurig van. Egyes kutyák el tudják zárni hallójárataikat a homok elől, amikor a hegyoldal járataiban kúsznak madártojást keresve - nekem sose sikerül orrlyukaimat elzárni a levesestányérből felszálló émelyítő szag elől. A tej kékes fényében a mazsolák mint kecskedragsék úszkálnak körbe-körbe. Gyorsan elmesélem, kit láttam éppen. Anya elfordul a tűzhelytől. Fehér ruháját rózsabimbó minták díszítik. Egy ilyen szép ruhához nem illik az a tekintet, ahogyan rám néz.

- Nem gondolod, hogy már túl nagy vagy ezekhez a történetekhez? - kérdi.

- De ez tényleg így volt.

- Mint az, amit tegnap meséltél az iskolából hazatérve? Hogy az iskolaorvos felfedezte, hogy egy ritka és gyógyíthatatlan betegségben szenvedsz, amittől 13 éves korod előtt megállsz a fejlődésben?

- De a mai történetet tényleg igaz. Fekete Mercedesszel jött, rendőri kísérettel. Ő volt ...

-Úgy igaz, mint hogy egy halott feküdt óriási vértócsában a pincelejáróban?

Anya fog egy rongyot és megfordul, hogy letörölje a tűzhelyre kifolyt tejet.

- Apa hol van? - kérdezem.

- Későn jön haza - válaszol anya.

- Megkérdezheted tőle. Apának hajói vannak arra. A halászok biztos elmesélték neki, ki érkezik ma Norvégiába.

- Edd a levesedet, mielőtt kihűl – utasít anya.

- Szinte alig volt haja, néhány fehér hajcsomó a fején. De volt egy aranyfoga, azt hiszem. Meg egy T alakú sebhely az arcán. És még...

Anya lassan megfordul, olyan lassan, hogy szinte a gyomromban érzem.

Előhúz egy széket és leül velem szemben. Hangja nem haragos, de nagyon távoli.

- Hát nem érted, hogy noha szeretsz kitalálni dolgokat, már meg kellene tanulnod különbséget tenni igazság és hazugság között? Különben az lesz a vége, hogy senki sem bízik meg benned!

- Még egy orosz zászlóval is integetett.

- Milyen színű volt?

Ezt már nem kellett volna előhoznom, túlzásokba esni sosem éri meg. Lenézek a tányéromba. A mazsolák felpuffadtak, lassan már olyan nagyok, mint az aszalt szilva. Egyikük forog körbe, mintha csak láthatatlan propellere lenne.

- Először azt hittem, hogy egy perzsa sah. De aztán ...

- Sah. Itt. Bö-ler-ben.

Anya úgy ejtette ki a kerületünk nevét, mintha a Holdon lenne.

- De nem sah volt, hanem Kruttsjof.

- Tove! Abbahagynád?

- De ő volt. Nikita Kruttsjof.

Jól tudom, hogy a nevet nem így kell ejteni, de nem bírom helyesen kimondani.

Anya lesújtón néz rám, majd feláll és reményvesztetten rázza a fejét.

- Edd a levest! Nem szórakozásból álltam és izzadtam a lábasok felett ebben a melegben.

Időközben a tej bőrössé vált, ami úgy ragad a szájjpadláshoz, akár az enyv. A propellermazsolák széthasadtak és mintha lárvák bújtak volna ki a bőrükből.

- Idén nem megyünk nyaralni?

- Dehogynem.

- És mikor?

- Még nem tudom.

- Apa is velünk jön?

- Ha a munkája engedi.

Novomoskovsk, gondolom magamban. Kandaksja. Ivanovo. Ha majd én határozhatom meg, hogy hova utazzak, ezeket fogom választani.

Észrevétlenül arrébb tolom a tányért az asztalon. Ez a nap nem olyan, mint a többi: ezen a napon láttam Hruscsovot díszkíséretével, 1964. június 30-án, és életemben utoljára hagyom, hogy valaki Trondhjem-levest diktáljon belém.

(részlet a Felhőkarcolónyár c. regényéből, 7-9. oldal, Tove Nilsen: Skyskrapersommer, Forlaget Oktober, Oslo 1996.)

Kjetil Bjørnstad trilógiája Drift (Mozgás, 1995), és Drømmen om havet (Álom a tengerről, 1996), Veien til Dhaka (Az út Dhaka felé, 1997) Viktor Alveberg fényképészről szól. Vágyakról, elhagyatottságról, morális problémákról. Bjørnstad a saját 60-as évekbeli, gazdag kerületben felnőtt kortársait veti kritikussá, ironikus vizsgálat alá.

1996 szenzációja Bergljot Hobæk Haff Skammen (Szégyen, 1996) című regénye. Idun nevű főhőse 57 éves író, jelentős munkássággal a háta mögött. A történet kezdetén Idun már beutalt beteg, pszichiátriai kezelés alatt áll. Itt tekint vissza gyermekkorára és szülei életére apja 1917-ből, 1934-ből, 1944-ből hátrahagyott naplóját lapozgatva. Apja lelkész volt s támogatta a megszálló

németeket, amiért a háború után elítélték. A könyv nemcsak érdekes olvasmány, hanem alapos információ az eszázadi Norvégiáról. De megjegyzendő, miként Kjørstadról is, joggal vethető fel a kérdés a mű kapcsán, vajon mi a valós a történetben és mi a kitalált s milyen mértékben manipulálja az író olvasóját.

- *Idun Hov, helytelenül tette, megbeszéltük ugye, hogy nem dob ki semmit a szemébe, mielőtt nekem megmutatná. Ma pedig az értekezleten egy levéllel leptek meg a kollégáim, amit az ikerestvérének írt még valamikor a múlt hónapban. Az orvosok ennek alapján felállították az eddig halogatott diagnózist. Most aztán ne is reménykedjen, hogy kiírják – mondja nekem az osztályos nővér egy decemberei napon.*

Érzem, hogy rettenetesen ver a szívem, de összeszedem magam s próbálok úgy tenni, mintha semmi sem történt volna.

- *Na és, akkor mi van - válaszolom. - Jól érzem itt magam én nem szeretnék elmenni innen.*

- *Nem, ezt nem gondolhatja komolyan - mondja szemrehányással a hangjában. - Ha nem reménykedik már abban, hogy kiírják, az azt jelenti, hogy leszámolt az életével.*

- *Talán így van - válaszolok és felrántom a vállaimat. - 56 éves vagyok és jó ideje már fizikai és szellemi roncs. Nem sokat remélhetek ettől az úgynevezett élettől és szívesen maradok itt az emberroncsok, az élő halottak között.*

- *Biztosan emlékszik, hogy mi állt abban a levélben, amit az ikerestvérének írt – kérdezi az ápolónő kis gondolkodás után.*

- *Nem. Hogy őszinte legyek nem - válaszolom. Amint megírtam, azonnal összegyűrtem, aztán a szemétkosárba dobtam.*

- *Akkor kötelességem figyelmeztetni a tartalmára. Azt írta, hogy egy bérgyilkost bérelt fel az ikerestvére, hogy végezzen magával.*

- *Ja igen, most már emlékszem, így igaz. Még azt is leírtam, hogy teljesítette a megbízatását, és hogy még utoljára meg is forgatta a kést bennem.*

- *Be kell látnia, hogy ezek nagyon komoly vádak - mondja és aggódva néz rám.*

- *Úgy gondoltam, hogy a diplomás urak megértik, hogy jelképesen értettem*

- *mondom és felemelem a hangomat. - De nem, nyilvánvalóan nem értik.*

- *Nem rossz, de ezzel most nem sokra megy. Figyelmeztetni szeretném, hogy a diagnózis megvan, és mostantól úgy kezeljük, mint reménytelen esetet.*

- *Figyeljen rám! - kérem, amikor kicsit lecsillapodom és valamennyire kitisztul a fejem. - A levelet a papírkosárban találták, igaz? Mondhatni, én ítéltem meg kritikusan úgy, hogy eldobandó. Egészen más lenne az eset, ha borítékba zárom, és kérem, hogy adják fel.*

- *Mond valamit, van benne igazság - motyog és rám néz. Kis fény csillan a szemében. - Erre gondolhattam volna előbb is, amikor az esetét tárgyaltuk.*

- *De már késő, a diagnózis kész - mondom. - Megtudhatnám végre, mi az?*

- Az új rendeletek szerint jogában áll betekíteni az iratokba, de mielőtt valamit is mondanék, emlékeztetnem kell rá, hogy a diagnózis szakszöveg, egyfajta hegyibeszéd, nem egyszerű közönséges nyelvre lefordítani.
- Ki vele! - mondom és nyomást érzek a mellemben. Meglepően nyugodt vagyok, olyan állapotra hűtöm le az agyam, amiben félelem nélkül viselem állapotomat.
- Lássuk csak! - mondja és lapozgatni kezd a dossziében. - Igen, itt van. Ha ide néz, láthatja, ahol az ujjam van, ott az áll, hogy paranoia. Ez sok mindent takar, de a maga esetében üldözési mániáról van szó. Az önben lakozó démon elszabadult, önállósította magát, beleköltözött valakibe. Nyomott lett a hangulatom, csöppet sincs kedvem nevetni.
- Igazán nem kis dolog - mondom. - És az orvosi kar mindezt egy összegyűrt papír alapján állapította meg.
- A levél csak egy dolog - mondja és úgy tűnik nekem, kezd szigorú lenni. - Tizenhét év alatt, amióta a beutaltuk, dossziéja alaposan megtelt. Például tudunk arról, hogy az apja családjában többen is küzdöttek pszichés problémákkal.
- Meglehet, hogy így van. Ellenben anyám részéről az egész család normális, túlon túl is. Így hát ezzel kvittek is lehetnének.
- És akkor itt van még a különös vonzódása a csavargáshoz. Nem bizonyítható, hogy mi lehet a közvetlen ok, de az orvosok úgy vélik, összefüggésben lehet az üldözési mániájával.
- Nem, nem. Gondolkozzon! - kiabálok keserűen. - Otthontalanságomnak nem lehet más magyarázata, csak az, hogy örökösen menekülök a képzelt ellenségek és üldözők elől?
- Van jobb ötlete? - kérdezi és vizsgálódva néz rám. - Mit gondol akkor, elköborolásainak mi a magyarázat?
- Ha én azt tudnám - mondom csüggedten. - Váratlanul rámjön, és akkor mennem kell.
- Sok minden ráncjön - mondja és meglágyulva rám néz. - De csak rajtunk múlik, melyik sugallatnak engedünk.
- Arra gondol talán, hogy nem vagyok olyan állapotban, hogy különbséget tegyek a képzelt és a valós dolgok között?
- Igen, talán ebben az irányban tapogatózhatnánk. Talán nem elégszik meg azzal, mint korábbi írásaiban, ahol az életet kitalációkká változtatta. Veszélyesebb útra tért és a kitalációit akarja életre kelteni.
- Mondja ki kereken! - kiabálok. - Bolondnak tart, vagy mit hisz rólam igazából?
- Teljesen normálisnak nem mondanám - néz rám kis mosollyal a szája sarkában. - De amikor az írásait olvasom, nem hinném, hogy problémái lehetnek.
- Nem kellene azokat az írásokat olyan komolyan venni - mondom. - Az utóbbiakban nem sok minden van, amit magam találtam ki. A legtöbbet apám naplójából vettem át.

- *Apja naplójából? - mondja kétkedéssel a hangjában. - Azokkal nem találkoztam, pedig alaposan leellenőriztem minden holmiját.*
 - *Nem meséltem volna arról, hogyan mentettem meg apám naplóit a szemétből? Nem mindet, csak az 1917-ből, az 1934-ből és az 1944-ből valókat. Jól elrejtettem, gondoskodtam arról, hogy senki ne férhessen hozzá.*
 - *Biztos ebben? - kérdezi és szkeptikusan néz rám. - Nem úgy van inkább, hogy valamikor régen olvasta és most emlékezetből írja le?*
 - *Higgyen, amit akar - válaszolok és érzem, hogy erről nem kellene közelebbit mondani. - Ezek azok a dolgok, amik soha nem fejtődnek meg. Azt viszont mondhatom, hogy amikor az 1934-es naplót használtam, nemcsak az emlékezetemben volt. Hallottam apám hangját felszállni az elsárgult lapokból, láttam minden egyes betűt magam előtt, s amikor elkészültem az első fejezettel, ami apám első szolgálati éveiről szólt a városunkban, pontosan úgy történt, mintha diktálás után írtam volna."*

(részlet a Szégyen c. regényből, 83-86. oldal, Bergljot Hobæk Haff: Skammen, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1996)

Edvard Hoem Tid for klage (A panasz ideje, 1996) c. regényének hőse és mesélője elvezeti olvasóját Hoem korábbi regényalakjai életébe, akik már bizonyos élettapasztalattal a hátuk mögött élnek tovább hétköznapi életüket, kutatva a szerelmet, az önmegvalósítás lehetőségeit. Természetes egyszerűséggel simulnak szövegébe részletek Shakespearétól és a Bibliából is. Hoem irodalmi munkásságára jellemző az inter- inter- intertextualitás.

Roy Jacobsen a 80-as években hagyományos realista regénnyel indított, míg az utóbbi években már különböző stílusokkal kísérletezett. Az 1991-ben írott Seierherrene (Győztesek) pszicho-szociális érzékenységu könyve egy északnordvég halászközösség históriája a századelőtől a 80-as évekig. Főleg a kritikuskor körében aratott sikert. Fata morgana című könyve (1992) úgynevezett meta-regény. Egy író egzisztenciális és családi válságról szól. Tekinthező szórakoztató olvasmányoknak is.

Elhatároztam, hogy megmutatom a kéziratot Katrinének. De eltelik öt nap és érzem miként befolyásolja -számomra elfogadhatatlanul- az írás menetét az a tudat, hogy Katrine olvasni fogja. Továbbra is vannak dolgok, amiket nem tudok elmesélni neki. Regényemben a sorok között kiolvasható, hogy nem valami sokra tartom a gyerekeim szellemi képességeit. S azt is bevallom (némi ellenkezéssel), hogy történeteimet innen-onnan csenem.

Ezek a gondolatok erősödtek fel akkor is, azon az estén négy évvel ezelőtt, amikor ezzel az írással elakadtam. Ültem és lapozgattam az évek során felgyülemlett családi fotóalbumokat. Néztam a képeket a gyerekekről, amint egy kis piros lavórban fürdenek, amint sírnak, amint barnasajtos kekszet esznek, amint cumisüveggel a kezükben, szalmakalappal a fejükön

ülnek a fűben ... Ismert és kedves események; karácsony az óvodában, nyár a nagyszülőknél, az első iskolanap, a balettiskola, focipályák, az első kétkerekű bicikli ... nyugodt hangulatú gyerekek, biztonságos környezet. De egyre inkább rossz érzés kerített hatalmába. Elhárítandó felmentem a padlásra és előkerestem a költözésünk óta ládákban rejtett, saját gyerekkoromat őrző albumokat. És ott ugyanazokat a képeket láttam, fekete-fehérben. Egyik régi éneket nézve kijelentettem, hogy "már minden meg van írva", és a többit már csak magamnak mondtam "nagyjából minden meg is történt". Minél többet gondoltam erre, annál világosabb lett számomra. Megkérdeztem magamtól, mit tettem, vagy mit éltem át eddig, ami csak az enyém.

Két apró epizódot találtam. Az egyik egy budapesti utazás volt, ahol két török fiatal leüdült és kirabolt, majd egy arrajáró nő vett kezelésbe, akivel még aznap este viharos éjszakát töltöttem - két hétig tartott. Fiatal diák voltam, ő közel a negyvenhez; egy szót sem tudott angolul vagy németül, én sem magyarul, és ez a két hét volt az egyetlen, a szó szoros értelmében mesés kaland az életemben. Ma már tudom, hogy fenyegetően hasonlított Ingmar Bergman egyik melléktémájára a Csend című filmben, s habár vége lett, mert a mesés kalandok mindig véget érnek, utaznom kellett újra, de nem hittem többé benne, nem éltem át újra ... a halál szükségszerűen ott lappang minden születésnél.

A másik emlékezetes esemény apám halála volt, habár ez csak annyiban volt más, mint az átlag ember élménye hasonló helyzetben, hogy én nem láttam be, hogy ez másnak is legalább olyan tragédia, mint nekem. Másra nem emlékszem az életemben, ami mással ne eshetett volna meg.

Vagy mégis? Fiatalkori buzgóságomra, hogy mennyire felnőtte akartam válni, önálló arcéllal, eredeti élményekkel, új, forradalmi gondolatokkal - aztán nekiestem a könyveknek, hogy birtokba vegyem a már megírottakat. Megkérdőjeleztem, megkritizáltam az olvasottakat, megpróbáltam aktualizálni, magamévá tenni, de amikor manapság visszatérek a legjelentősebb, legolvasottabb írókhoz, félig-meddig belátom már, ahogyan annak idején ítélkeztem, nem az eredetiségemet, megújító készségemet tükrözte, inkább tudatlanságomat. Figyelmeztetés nekem és a korosztályomnak és az intellektuális fiataloknak -minden időkre, mindenütt - hogy ami jó, az örökre az.

Korosztályom? Nem állítom, hogy egyformák volnánk, csak azt, hogy a mozgalmaink hasonlóak. Kundera, akít egyébként nemigen olvasok és nem szeretek, azt mondja az Örökkévalóságban, hogy kevesebb mozgalom létezik, mint ember és ez valami hasonló, mint amire én jutottam: mindannyian részt vettünk valamilyen mozgalomban, egy véges számúban, mint hogy véges a száma a szavaknak az egyes nyelvekben, viszont belőlük végtelen számú mondat formálható. Ráadásul a mondatok száma elméletileg végtelen még akkor is, ha közülük egyeseket nagyobb valószínűséggel használunk, mint másokat: a fürdő gyermek, az első iskolanap, az első szerelem, a kéz, mely elsöpri a haját a homlokról ...

(részlet a Fata morgana című regényéből, 68-70. oldal, Roy Jacobsen, J.W.Cappelens Forlag, 1992 Oslo)

Jostein Gaarder 90-es évekbeli felülmúlhatatlan sikere a Sofies verden, 1991 (Sofie világa, Pesti Szalon 1995) inkább sorolható az ifjúsági irodalom körébe, de Bringsværd és Kjærstad művei mellé is tehető, mint postmodern irodalom. A Julemysteriet (Karácsonyi csoda, 1992), és I et speil i en gåte (Mintegy a tükörben egy rejtélyben 1993) c. könyveiben jól érezhető a feszültség a realizmus és a fantasztyikum között. Ezt egyrészt úgy éri el Gaarder, hogy különböző műfajokat vegyít, másrészt nem ad egyértelmű válaszokat a felvetett kérdésekre és rejtélyekre. A szövegekben kirajzolódik egy könnyen felismerhető külső valóság, mint pl. létező, ismert épületek, miliók, kultúrák. Másrészt a mesélő azt állítja, hogy mindez csak kitaláció, és ami történik, az lehetetlen.

Előretörőben a kispróza

A kispróza valójában csak ebben az évtizedben kezdte erejét fitogtatni Norvégiában. Bár már az 50-es években találkozhattunk igazán kitűnő novelláírókkal, mint Johan Borgen, Tarjei Vesaas és Torborg Nedreaas. Solstad debütáló gyűjteménye a 60-as években, majd Kjartan Fløgstadé 1972-ből, aztán Bjørg Vik 80-as évekbeli novellái is életképesnek, maradandónak bizonyultak. Mégis a 80-as évek végétől bukkantak fel nagyobb számban igazán értékes gyűjtemények és egyedülálló szövegek.

Kjell Askildsen váratlanul tört be egy erotikus és merész novellagyűjteménnyel, Heretter følger jeg deg helt hjem (Ezentúl egészen hazáig kísérlek, 1953). Ennek stílusa, elbeszélőmódja még nem olyan sötét és elbizonytalanodó, mint a későbbi alkotásaié. 1983-ban adta ki Thomas F's siste nedtegnelser til almenheten (Thomas F utolsó feljegyzései a nyilvánosság számára) c. munkáját, amit 1991-ben követett az Et store landskap (Egy nagy tájkép) és 1996-ban a Hundene i Thessaloniki (Thessaloniki kutyák).

Askildsennél is, Øytein Lønnél is hiába várja az olvasó a klasszikus dramaturgiai építkezést, a meglepő drámai csúcspontot. Történeteik tömörek, behatárolt időszakra korlátozottak, a helyzeteik statikusak. Mindkettőjük politikailag elkötelezett. A 80-as évekre megjelenik kisprózájukban a magánszféra, a magatehetetlen magányos hős. A kapcsolatok hiánya, a kommunikációs akadályok, az elkeseredés, a félelem a témája Ambjørnsennek, Anne B. Ragdenek és Gro Dahlenak is.

A statikusság, ugyanakkor az örökös ismétlődés, a mániákus kerengés egyazon témák körül és a különböző mesélősíkok váltakozása adja Jon Fosse kisprózájának, regényeinek, drámáinak sajátos hangulatát (Melancholie I., 1995, Melancholie II., 1997). A töredezettség, a szaggatott ritmus, a nagy hallgatások drámái Fosse megérdemelt sikerét hozzák a 90-es évek elejétől több országban is (Nokon Kjem til å komme, 1996 /Valaki jönni fog, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995/, Barnet, 1997 /A gyermek, Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet, 1997). Ezzel szemben Ingvar Ambjørnsen Sorte mor (Fekete anya, 1994) c.

regénye cselekményes, egyszerű, olvasmányos, de tele fekete humorral, félelemmel, önmarcangolással. Történeteinek gazdagsága nemcsak a regényeit tartja életben, de novelláit is. Az erőszak, a halál ott leselkedik a felszín alatt, a kiüresedett emberekben, a látszólagos szabadság mögött lefojtva (Natt til mørk morgen /Éjszaka a sötét reggelig/, 1997).

Az alább említendő három író közül Gro Dahle egyike a legújabban feltűnt írónak. Ebeszéléseknek titulálja szövegeit, de nevezhetné töredékeknek is, novelláknak is. Inflammasjon (Fellángolás, 1994) c. kötetében fellelhetőek mesék, mondák, amik olvashatók antilegendáknak is, mint pl. az Ingen andre så min mor bade (Senki más nem látta anyámat fürdeni) c. írásában. Különösen szembeötlő példabeszédek az elemésztő-éltető szimbiózisokról, az anya és a gyermek kapcsolatokról, mint fojtogató gondviselő és függőségi viszonyról.

Anne B. Ragde novellagyűjteménye Ansiktet som solen (Az arc mint a Nap, 1996) nőkről szól, de nem egy idealizált nőközösségről, mint a klasszikus nőirodalomban. Izgalmas történetek olyan nőkről, akik halálra zabálják magukat, vagy akik megölik férjüket. Groteszk, taszító, ijesztő szövegek. Magány és elszigetelődés intenzív nyelvi elemekkel és eredeti képi megfogalmazásokkal. Sissel Lie világa egészen más, novelláiban a nők markánsak, poétikusak. Tigersmil (Tigrismosoly, 1986) c. novelláskötete mesékkal, mitoszokkal átszőtt.

Úgy tűnik az elmúlt évek női kisprózatermése lírai, játékkal átszőtt, szakított a realizmussal, ugyanakkor mindig jelen van benne a valóság. A férfiak közül talán Arild Nyquist alkot hasonlóképpen, egyesíti írásaiban a játékot, a humort, az abszurd valóságot. Az ő novellájával zárjuk is a norvég prózáról szóló tanulmányunkat.

Költő és Király /Kongedikteren/

Sétáltam a ropogó hóban, a ragyogó januári égbolt alatt, és az élet folyásán töprengtem. Estéről estére felfigyeltem arra, hogy csak egyetlen ablak világít a Királyi Palota homlokzatán - egészen jobbra, fent. Az épület téglalap alakú, nagy és sötét.

Ki ülhet ott fent komor magányában? – kérdeztem magamtól és felnéztem a kis négyszögletű folt felé. A Király, ugye, aligha lehet.

Egyik délután eldöntöttem magamban, hogy megvizsgálom az ügyet.

Ököllel dörömbölni kezdtem a külső ajtón.

Senki sem válaszolt.

Hát jó, gondoltam - bemegyek.

Kinyitottam az ajtót és elindultam a Palota szőnyeggel borított folyosóin és megszámlálhatatlan lépcsőin. Haladtam fölfelé - egészen addig, míg egy hosszú, sötét folyosó végén egy fénycsíkot pillantottam meg az ajtó alatti résen.

Tehát itt lakozik a magány, gondoltam és kopogtam az ajtón. Egy hangos és jól érthető "bejöhetsz" hallatszott.

Kinyitottam az ajtót és bementem.

A Király egy nagy, kerek asztalnál ült és pasziánszozott.

De azonnal felnézett, amikor odaléptem hozzá.

- Csak nem Arildhoz van szerencsém? - kérdezte és elmosolyodott. -

Milyen kedves, hogy váratlanul betoppantál.

- Fényt láttam – mondtam. - Az egyetlen fényt, magasan fent, és úgy gondoltam, hogy ott ül valaki magányosan és búslakodik.

- Én vagyok az a valaki- mondta a Király - de éppenséggel nem búslakodom. Pasziánszozom és örömöm lelem benne.

- Amihez ugyebár hosszú csend és nyugalom kell - mondtam és leültem egyenest a Királlyal szemben. - Jó itt, ebben a kicsiny, halványan világított szobában, egyetlen kártyapaklival. Egyébként, mi újság? A Király felállt.

- Pont most írtam egy rövid verset a magányról. Meghallgatod? -kérdezte a Király.

- Szívesen. Habár nem is sejtettem, hogy Királyi felségednek költői hajlamai vannak.

- Én sem. Noha hencegni ugyebár nem lenne nehéz. - Elment az íróasztalhoz, kihúzta a fiókját, majd kihajtogatott egy papírlapot. Miután rövid pillantást vetett a írásra azt mondta :

- Rímes.

Kényelmesen hátradőltem a széken és vártam.

- Halljuk! – szólaltam meg.

Az orrára tette szemüvegét, háromszor-négyszer megköszörülte a torkát - és szavalni kezdett.

Makréla magány

A Király iroda

nem fényűző pagoda

míg a dolgomat teszem

füstölt makrélát eszem.

Abban a pillanatban amint befejezte, aggódva rám nézett.

- Nos, Arild - mit a véleményed?

- Nem rossz – mondtam. - Egyáltalán nem rossz. De vajon mi a valóság? Valóban füstölt makrélát eszik a Király?

- Azt hittem – szólta a Király és összehajtogatta a papírlapot - hogy létezik valami, amit költői szabadságnak hívnak, vagyis hogy az ember föllenthet egy kicsit, hogy elboldoguljon a verssel. Különbön igazad van, a valóságban sajtot eszem, de a sajt ugyebár leginkább a bajt szóval rímél, s egy Királyi felség ördögöt ne fessen a falra.

- De próbáltam az igazságot megközelíteni, képzelheted mennyire igyekeztem - tette hozzá, majd visszaballagott a székéhez és leült.

- Talán csak a pagoda szóval kellene kezdeni valamit - mondtam és felkaptam a Király előtt heverő fehér papírlapok közül egyet. – Nem idegen a norvég fülnek?

- Tiéd a szó, Arild – mondta a Király, és széttárta karját.

Felálltam és szavalni kezdtem:

*A Királyi iroda
nem fényűző szálloda
míg a dolgomat teszem
füstölt makrélát eszem.*

- Szálloda? – kérdezte a Király s egészen gondterhelten látszott. - Királyi iroda helyett szálloda, Arild! Úgy vélem, hogy túllőttél a célon.

- Igen ám, de te magad említetted a költői szabadságot.

- De vajon nincs-e határa a költői szabadságnak? – felhúzta vállát, rám nézett és hozzáfűzte. –Egyébként, majd eltöprengek rajta.

Üvegkancsót hozott, poharakat, fatáiban diót. Portói bort töltött, koccintottunk. Időnként diót törtünk, a héja röpködött, s hébe-hóba kortyoltunk a borból.

- Neked Arild, különben, hogy megy a sorod?

- Egészen jól, köszönöm. A szokásos - írok, festek. Most jövök a stúdióból, egy új lemezen dolgozom gőzerővel.

- Igen, igen Arild te jól csinálod - látom boldogulsz. Ha nem könyv, lemez, festmény, akkor biztosan felbukkan valami egészen más. Mi lesz vajon a következő?

- Ahogy mondd, Király, új területekre evezem, a film, a színház is érdekel.

- Igen, csepp kételyem sincs afelől, hogy te a politikában is aktív vagy. Igazi támasza a jobboldalnak; személyes szabadság, tömérdek fontos elfoglaltság, pozíciók és alkotás-kényszer.

- Mondasz valamit, Király. Ha hajótulajdonos lennék és a saját kis cégemet vezetném, akkor 100 milliókat keresnék s nem aprópénzt, mint a művészi pályán.

Egy darabig csendben ültünk, diót törtünk. A Király arca egyre borúsabbá vált.

- Te Arild, a rakéták, a nehézfegyverek... Nem túlságosan lelkesedem azért, hogy norvég földre telepítsék. Nagyon aggaszt.

- Engem nem kevésbé - mondtam. - Az emberek nagyon egyoldalúan nézik a keletről fenyegető veszélyt. Nem tudják, ha egy nap nyugatnak és keletnek szüksége lesz Norvégia földjére egy Oroszország elleni támadáshoz, idejönnek, tekintet nélkül a mi véleményünkre.

- Magam is hasonlóan gondolkodom – szolt a Király. - És akkor az én gyönyörű országom ...

- A MI gyönyörű országunk rom és hamu lesz – javítottam és fejeztem be a gondolatot - ez az igazság, Király. Ha norvég földön nehéz fegyverzetnek kell lennie, akkor egyszerre minden irányba kell mutatnia.

A király megértően bólintott.

- Teljesen egyetértek. Emiatt valóban aggódom.

- Most, hogy írtál egy békés verset magányról és makréláról, Király, nem lenne kedved egy igazi harci indulóhoz is - s ha legközelebb betoppanok, jó lenne, ha felolvassád.

- *Megpróbálhatom, mondta a Király. De csakis ezekkel a nehéz rímekkel. Felállt és megrázta a kezem.*
- *Igen, igen, mindenesetre kedves volt, hogy beugrottál egy kis esti beszélgetésre, de most már úgy gondolom, ideje lefeküdnöm. Korán kelek, reggel beszédet kell tartanom.*
- *De előbb bizonyára makrélát eszel - mondtam.*
- *Sajtot - helyesbített a király. - Ez a dolog a makrélával csak amolyan költői szabadság volt, Arild. Neked ezt meg kell értened.*

(Arild Nyquist: Fra Lofoten til Cap Ferrat /A Lofotoktól a Cap Ferratig c. kötetből, Aschehoug Forlag, 1996.)

A tanulmányban -a szerző egyetértésével- felhasználok Lasse Morten Johannesen e tárgyra vonatkozó írásait. Az idézett művek nyersfordítását norvégáról Ábrahám Beáta és Ábrahám Péter készítette. A műfordítás Kovács katáng Ferenc munkája.

Ligeti Pál: Kottatartók—fotó

Buday Károly: Sugár magas — fotó